Over verbindtenis met tijdsbepaling

OVER

VERBINDTENIS MET TIJDSBEPALING.

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT

OP GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS

Dr. J. I. DOEDES,

GEWOON HOOGLEERAAR IN DE GODGELEERDE FACULTEIT,

MET TOESTEMMING VAN DEN ACADEMISCHEN SENAAT

EN

VOLGENS BESLUIT DER REGTSGELEERDE FACULTEIT,

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD

VAN

Doctor in het Romeinsch en Hedendaagsch Regt,

AAN DE HOOGESCHOOL TE UTRECHT,

DOOR

ARNOLDUS GREEBE,

GEBOREN TE SCHOONREWOERD,

TE VERDEDIGEN

op Donderdag 30 Juni 1864, des namiddags te 2 uren.

UTRECHT,

A. J. VAN HUFFEL.

1864.

AAN

MIJNE DIERBARE MOEDER

EN MIJNEN GEACHTEN AANSTAANDEN SCHOONVADER

Mr. C. VISSER.

EEN WOORD VOORAF.

Ik verheug mij dat de Hoogleeraar VAN HALL *eens gezegd heeft: „eene academische proeve is meer bestemd om van wel besteden studietijd bewijs te geven, dan om wetenschap of praktijk van nut te zijn." Dit ontstaat mij van de verpligting om iets ter verontschuldiging voor het schrijven van dit mijn proefschrift in het midden te brengen. Zoo ik iets wilde zeggen het zou zijn dat ik dit boekje heb zamengesteld in oogenblikken ontwoekerd aan meer maatschappelijke bezigheden en dat — verwijderd als ik was van de academiestad — ik niet alle bronnen die licht over het onderwerp konden verspreiden heb kunnen raadplegen. Daarom gevoel ik mij dubbel verpligt aan mijnen geachten promotor prof.* FRUIN, *die mij met de meeste welwillendheid voorlichtte en teregt wees waar ik dwaalde. Hem zij daarvoor mijn opregte dank toegebragt.*

Ook u prof. VREEDE *dank ik voor de welwillendheid mij vaak betoond door het ten gebruike geven van een of ander boekwerk wanneer dit niet op de bibliotheek — en hoeveel malen gebeurt dit niet — aanwezig was of wanneer het éénige exemplaar dat bestond, in weken ja maanden zelfs, niet te bekomen was.*

—

U prof. DE GEER *dank ik voor de humaniteit mij bewezen en voor de lessen die ik met zoovelen genieten mogt.*

In dankbare herinnering zullen steeds uwe namen bij mij blijven en niet minder die van u prof. VAN REES *wiens lessen, vooral over staathuishoudkunde mij boeiden zoowel om den praktischen zin als om het helder betoog waarmede de groote waarheden van het maatschappelijk leven werden geleeraard.*

Allen die tot mijne ontwikkeling en vorming hebben bijgedragen ontvangen mijnen dank. Jammer slechts dat ik hier aan afgestorvenen te denken heb.

Uwe asschen prof. VISSCHER, VINKE, BOUMAN, KARSTEN *rusten in vrede!*

Voor de vergunning om dit mijn proefschrift in het Nederduitsch te mogen schrijven en verdedigen, dank ik het Collegie van Curatoren. Mijn hartelijken wensch, dat niet velen na mij gelijke vergunning behoeven te vragen, hoop ik spoedig door eene wettelijke regeling bewaarheid te zien.

Vrienden .... bij 't verlaten der academie scheiden wel onze wegen niet onze harten. Dat zij zoo!

En hiermede ga dit academisch proefschrift den weg van zijne voorgangers!

IJSSELSTEIJN,
16 Juni 1864.

INLEIDING.

De leer der verbindtenissen met tijdsbepaling in al hare uitgestrektheid grijpt in zeer vele en zeer belangrijke leerstukken van het Burgerlijk regt. Met het schrijven dezer proeve hebben wij ons dan ook geenszins voorgesteld die stoffe in al hare deelen en onderdeelen te behandelen. Veeleer wenschen wij, dat de vriendelijke lezer in de volgende bladzijden niets anders moge zien dan de ontwikkeling van eenige denkbeelden, naar aanleiding der stellige bepalingen van ons Burgerlijk Wetboek omtrent die soort van verbindtenissen, en een korte proeve van uitlegging der art. 1304—1307.

Vergeet de welwillende lezer daarbij niet, dat dit boekje een eersteling is, uitgegaan van iemand, die de Hoogeschool wenscht te verlaten, en die verre is van iets te kunnen leveren perfectum ingenio, elaboratum

industria — dan zal hij daaraan wel veel mindere eischen gelieven te stellen, dan wanneer een regtsgeleerde, doorkneed in de theorie en gevormd door de praktijk, zich deze zelfde stoffe ter behandeling had gekozen.

Wij wenschen onze proeve in twee deelen te splitsen. In het eerste deel zullen wij zeer kortelijk spreken over den aard en het wezen der tijdsbepaling en over het verschil tusschen haar en de voorwaarde. In het tweede deel zullen wij vervolgens de artikelen van ons Burg. Wetb., die op de verbindtenis met tijdsbepaling betrekking hebben, trachten te verklaren. Behoeven wij wel te zeggen, dat wij voor dezen onzen arbeid al de toegeeflijkheid van den lezer inroepen en behoeven?

HOOFDSTUK I.

§ 1.

AARD OF WEZEN DER TIJDSBEPALING.

Hetgeen door de woorden *met tijdsbepaling* bij de leer der verbindtenissen in het Ned. Burg. Wetb. wordt verstaan, is niets anders dan hetgeen in den franschen Code door *à terme* en in 't Rom. regt door *in diem* of *ex die* wordt uitgedrukt. Men ziet bij den eersten oogopslag, bij eene oppervlakkige beschouwing zoowel van den Code als van ons Wetb. dat van een anderen termijn, welken de Romeinen kenden, namelijk *ad diem* geen sprake is. De Romeinen verdeelden alzoo de tijdsbepaling in *ad diem* en *in diem* of *ex die*, gelijk PAULUS leert in de lex 44 D. § 1 de O. et A. „circa diem duplex inspectio est, nam vel *ex die* incipit obligatio, aut confertur *in diem;* ex die veluti Kalen-

dis Martis dare spondes? Cujus natura haec est ut ante diem non exigatur; ad diem autem: usque ad Kalendas dare spondes? Placet etiam ad tempus obligationem constitui non posse, non magis quam legatum enz.

Het ontwerp van 1820 spreekt van een *ontbindende* tijdsbepaling. Men zoude kunnen verleid worden, aan de werking van ontbindende voorwaarden te denken; alleen art. 3061 geeft duidelijk te kennen, wat de wetsontwerpers meenden: „Wanneer eene verbindtenis is aangegaan tot *eenen zekeren* tijd, hetzij bepaald of onbepaald, zelfs in dier voege, dat het onzeker is, of deze tijd immer komen zal, wordt door het verschijnen van dien tijd de verpligting wel niet van den beginne af vernietigd, maar houdt van zelf voor het vervolg op, zoodra de tijd verschenen is." Opmerkelijk is het dat een der nieuwste Romanisten dezelfde terminologie bezigt: WINDSCHEID, Lehrbuch des Pandectenrecht, § 96 zegt:

„Ist die gewollte rechtliche Wirkung das *Wiederaufhören* der rechtlichen Wirkung einer anderen gleichzeitigen Willenserklärung, so spricht man, wie in dem entsprechenden Falle von einer *auflösenden* Bedingung, so hier von einer *auflösenden* Befristung, in jedem anderen Falle von einer aufschiebenden," maar hij voegt er bij: „Nur tritt natürlich keine Rückwirkung ein."

Ik vind de terminologie van SAVIGNY, System III,

bl. 205, die van Anfangstermin en Endtermin spreekt, veel duidelijker. Wanneer op drie jaren verhuurd is, dan is met verloop van dien tijd de huur geeindigd, maar betaalt de huurder het eerste of tweede kwartaal niet, dan wordt de huur ontbonden: art. 1302. [1])

Onze wetgever heeft de beëindigende tijdsbepaling niet opgenomen, omdat hij haar misschien van geen practisch belang achtte. In het romeinsche regt was het belangrijk, dat bij de formele contracten, de stipulatie, de tijdsbepaling de schuld niet kon doen ophouden. De erfgenaam van hem, die eene som jaarlijks zoo lang hij leefde, bedongen had, kon de uitkeering eischen, en werd slechts door de exceptio facti gekeerd, omdat de tijd geene wijze van schuldopheffing was: l. 56 § 4 D. de V. O. § 3 Inst. eod.; Windscheid l. c. nota 2, zegt nader: „Die auflösende Befristung ist eine einer anderen gleichzeitigen Willenserklärung hinzugefügte Willenserklärung mit aufschiebender Befristung." Wanneer ik hem goed begrijp, zou dus bij een huur op twee jaren de verpligting tot verhuizing twee jaar opgeschort zijn.

In ons regt hebben wij derhalve alleen te doen met de obligatio *in diem*, d. i. met eene verbindtenis, eene

---

[1]) Dat de regter den huurder een maand uitstel kan geven, betoogt met regt Mr. de Vries, Themis, 1855 pag. 560.

verpligting om iets te geven, iets te doen of iets niet te doen, welke dadelijk *bestaat*. maar omtrent welker uitvoering door het bijvoegen eener tijdsbepaling partijen iets anders zijn overeengekomen, dan zonder deze bijvoeging het geval zou zijn geweest. Niet duidelijker zal dit kunnen worden voorgesteld dan het door ULPIANUS is gedaan, in de l. 213 D de Verb. Signif., alwaar hij zegt: „*cedere* diem significat incipere *deberi* pecuniam: *venire* diem significat, eum diem venisse, quo pecunia peti possit. Ubi pure quis stipulatus fuerit, et cessit et venit dies: Ubi *in diem*, cessit dies, sed nondum venit. Indien wij over deze plaats van ULPIANUS wilden uitweiden, zouden wij tot het eerste onderrigt in de beginselen van het regt moeten terugkeeren. Wij rekenen ons daarom dan ook ontslagen, en verwijzen alleen naar § 2 van den titel der Instituten de Verb. Obl., waar het *in diem* stipulari weder aldus wordt omschreven: „statim quidem debetur, sed peti priusquam dies venerit, non potest." Men vergelijke daarbij VINNIUS in l. c.

In 't jaar 1845 heeft de tegenwoordige hoogleeraar Mr. OPZOOMER een allerbelangrijkst betoog geleverd in de Themis [1]) waarin hij uiteenzet, dat de Romeinen, uitgaande van de leer, dat de tijd op zich zelf geen

---

[1]) Dl. 6 bl. 204 e. v. „Iets over art. 1417 en art. 1304 B. W."

verbindtenis kunnende *dooden*, er ook geene kan *verwekken*, indien er eene verbindtenis met tijdsbepaling, eene obligatio in diem, gesloten was, den aanvang dier verbindtenis consequent evenmin aan dien dies konden toeschrijven, als zij bij den *dies ad quem* het te niet gaan dier verbindtenis op rekening van dien dies stelden. Waar zij zeiden: diem non esse modum solvendarum obligationum, daar *moesten* zij ook zeggen: diem non esse modum incipiendarum obligationum. De Romeinen klommen niet op tot het begrip, dat zoowel aan het eindigen der overeenkomst bij den dies ad quem, als aan het aanvangen der overeenkomst bij den dies ex quo niets anders ten grondslag ligt dan de overeenkomst van partijen, en zoo bleef er niets anders over dan de verbindtenis te doen aanvangen met het sluiten der overeenkomst zelve, die voor dien aanvang een bepaalden tijd had gesteld, en den regel aan te nemen, dat de verbindtenis zelve toen begonnen was, maar hare werkzaamheid alleen op den bepaalden tijd zou aanvangen. De heer Opzoomer betoogt verder dat die consequentie der Romeinen in ons regt tot eene groote inconsequentie is overgeslagen. Immers onze wetgever nam het begrip op, dat in den dies adjectus een overeenkomst lag, maar verzuimde het toe te passen. Van waar toch, vraagt de heer Opzoomer, zal men als ik beloofd heb *f* 100 tegen 1

Januarij, mijnen wil leeren kennen om de verbindtenis *terstond* te doen ontstaan? Met wat regt zal men mij de condictio indebiti weigeren, als ik, mij den inhoud van ons contract niet meer herinnerende, voor den tijd betaal? De slotsom der redenering van den heer OPZOOMER is dan ook deze, dat er wel terstond eene verbindtenis ontstaat, om op den bepaalden dag te betalen, maar dat die verbindtenis *in foro civili* geene kracht kan hebben vóór den bepaalden tijd.

Deze beschouwingen, die van groot gewigt zijn in jure constituendo, blijven zonder eenige toepassing op het jus constitutum, en al doet zich dan ook de vraag voor, of de wetgever consequent handelde door aan de verbindtenis met tijdsbepaling dadelijk bij hare sluiting in foro civili kracht toe te kennen, zeker is het dat naar het bij ons geldige regt, de verbindtenis met tijdsbepaling dadelijk bestaat, maar alleen hare uitvoering wordt opgeschort.

Dat de aanvangstermijn het regt zelf niet opschort is de algemeene leer; zoo zegt SAVIGNY, p. 210: „Die Beschränkung des Rechtverhältnisses durch einen Kalendertag, von welchem es erst anfangen soll, hat den Sinn, dass das Recht selbst *sogleich* erworben, die Ausübung aber bis zu jenem Tage aufgeschoben werde."— En bijkans niet anders KELLER, Pandecten, p. 103: „Der wirkliche und reine *dies* unterscheidet sich von

der conditio dadurch, dass er das Rechtsgeschaft weder in's Ungewisse noch ins Künftige stellt, sondern blos *die Ausübung* als eine künftige erscheinen lässt.

Deze leer wordt betwist door THIBAUT, Pand. § 195, MÜHLENBRUCH, doctr. Pandectar. § 110, ARNDTS (volgens UNGER) § 73, en WINDSCHEID, § 96. Deze zegt: Befristung oder Betagung ist die bei einer Willenserklärung gemachte Hinzufügung des Inhalts, dass die gewollte rechtliche Wirkung, erst mit einem gewissen Zeitpunkte eintreten solle": dus de verbindtenis zal niet dadelijk voorhanden zijn, maar eerst met het komen van den bepaalden dag. Wie zegt, gij zult den 1sten van *de komende maand eigenaar zijn*, heeft niet gezegd: *gij zult dadelijk eigenaar zijn;* men moet dus aannemen, dat de tijdsbepaling ook de existentie van het regt opschort, maar bij laat er op volgen, dat men met de opschortende tijdsbepaling niet verwarren mag een bijgevoegde overeenkomst, door welke voor een tijd afstand gedaan wordt van de geldendmaking van het reeds verkregen regt. „Es ist ein Unterschied zwischen dem Fall, wo jemand einen nach drei Monaten zahlbaren Wechsel acceptirt, und dem Falle, wo ausgemacht wird, dass ein empfangenes Darlehn erst nach drei Monaten zurückgezahlt werden solle." De eerste wil eerst na drie maanden schuldenaar worden, den anderen is een uitstel van drie maanden toegestaan.

Van practisch belang is echter de onderscheiding niet, en men kan, daar het zeker was debitum iri, gerust zeggen, „dass die rechtliche Wirkung sofort existire, nur noch nicht geltend gemacht werden könne." ARNDTS schijnt dit gevoelen bij eigendom en jura in re te deelen: „Bei obligatorischen Rechtsgeschäften" daarentegen, „kann man allerdings sagen, die obligatio, das gebunden sein des Versprechenden, sei sogleich entschieden, aber eine Forderung als gegenwärtiges Recht hat der Glaubiger vorerst noch nicht," dus hij heeft nog geene actie.

Ik begrijp niet, hoe iemand die belooft over drie maanden te betalen, volgens WINDSCHEID heden nog niet schuldig zal zijn, over drie maanden te betalen; wanneer zal dan zijne verbindtenis beginnen? Bij alle bilaterale overeenkomsten, zelfs bij unilaterale, behalve bij schenking, zal het de bedoeling van partijen wel zijn (al volgen wij het gevoelen van WINDSCHEID) dat hij die iets genoten heeft dadelijk zal geobligeerd zijn: dus dat de tijdsbepaling *ein Nebenvertrag* is.

Wij mogen ook niet ontkennen, dat het gevoelen van Mr. OPZOOMER ons wat te ver schijnt te gaan, en wanneer 't ook al waar is, dat onze wetgever heeft opgenomen het begrip, dat in den dies adjectus eene overeenkomst ligt, dan toch meenen wij, dat hij niet in de lucht voortbouwde, toen hij de bepalingen omtrent de verbindtenis met tijdsbepaling in het leven

riep, gelijk zij in ons Wetboek voorkomen. Naar mijn bescheiden oordeel zijn er bij die verbindtenissen eigenlijk twee overeenkomsten, of wil men liever, twee wilsuitingen; de eerste overeenkomst of wilsuiting houdt in, dat de partijen een regtsband tusschen elkander willen in het leven roepen, de tweede dat partijen die op een bepaalden tijd of bij eene zekere gebeurtenis willen doen te niet gaan. De dies adjectus is nu zeker eene overeenkomst, maar die niets anders is dan een uitvloeisel, een gevolg, een sequeel van de andere. Wanneer nu Mr. Opzoomer vraagt: waaruit maakt gij mijn wil op om de verbindtenis terstond te doen ontstaan? dan antwoorden wij: uit uwe eigene eerste overeenkomst. Dat dit zoo zijn moet, en niet anders zijn kan, blijkt, dunkt ons, het duidelijkst, wanneer men het oog vestigt op eene wederzijdsche verbindtenis. Verbeeld u, dat A. verkoopt aan B. om over drie maanden te betalen. A. levert dadelijk: zal nu de verbindtenis van B. niet dan over drie maanden aanvangen te bestaan, en geen kracht hoegenaamd hebben in foro civili? Zal B. als hij, zich het contract niet herinnerende, binnen die drie maanden betaalt kunnen beweren niets verschuldigd te zijn en zijn geld door eene condictio indebiti kunnen terugvorderen? Zou hij met eenigen redelijken grond kunnen beweren, dat er geen regtsband tusschen hem en

A. geboren was, vooral wanneer A. door levering van het gekochte zijnerzijds de erkenning van dien regtsband had uitgesproken? En zou 't nu niet aandruischen tegen alle begrippen van regt en billijkheid, dat uit dezelfde overeenkomst voor den schuldeischer eene verbindtenis zou ontstaan, dadelijk geldend in foro civili, maar niet voor den schuldenaar al is hij door de uitvoering der verbindtenis aan de zijde van den schuldeischer meer gebaat. En wat zou, als wij 't wel begrijpen, het noodwendig en praktisch gevolg moeten zijn van de leer van Mr. Opzoomer? Dat, werd die leer tot wet verheven, de verbindtenis met tijdsbepaling gerust uit het Wetboek zou kunnen worden weggeschrapt. Wanneer toch deze verbindtenis in foro civili geen kracht kan hebben vóór den bepaalden tijd, welk schuldeischer zal dan een schuldenaar op tijd aan zich willen verbinden? Wanneer ik lever tegen betaling op drie maanden, wat zal ik dan inmiddels kunnen doen, als mijn schuldenaar failleert? Niets, want wij zouden moeten ageren krachtens eene verbindtenis die geen kracht heeft in foro civili. Kortom, ik zou wel en deugdelijk verbonden zijn aan iemand, tegen wien ik vóór den bepaalden tijd geen regt zou hebben hoe ook genaamd. Doch al deze moeijelijkheden zijn te voorkomen, en zoo is het gevoelen van prof. Opzoomer met de bepalingen in het Burgerlijk Wet-

boek te concilieren, wanneer men aanneemt het bestaan van twee overeenkomsten, één, de primitieve, de andere gelegen in den dies adjectus.

Na deze uitweiding komen wij tot het jus constitutum terug.

Bij de verbindtenis met tijdsbepaling bestaat alzoo èn naar Romeinsche èn naar onze regtsbeginselen dadelijk een regtsband, een verpligting, zoo men wil, een schuld. Van daar dat de oude fransche regtsregel: qui a terme, ne doit rien, bij eene letterlijke opvatting, geheel verkeerd is, omdat, bij een verkeerde uitlegging der woorden: „ne doit rien," men zou gebragt worden tot de meening, dat het oude adagium bedoelde, dat er vóór den vervaldag geen verbindtenis bestaat. Die regel moet alzoo met de meeste omzigtigheid worden opgevat, omdat hij ongelukkig juist het tegendeel uitdrukt van hetgeen er meê bedoeld wordt. Die bedoeling toch kan niet anders zijn dan dat hij, die op tijd schuldig is, *wel* schuldig is, maar niet tot betaling van dit verschuldigde *dadelijk* — d. i. vóór dat de tijd gekomen is — kan worden verpligt. Den waren zin van dien ouden regtsregel vindt men in het eerste gedeelte van art. 1186 C. N., luidende: „ce qui n'est dû qu'à terme ne peut être exigé avant l'échéance du terme," en in dat van art. 1305 B. W.: „hetgeen slechts op tijd verschuldigd is, kan niet *ge-*

eischt worden voor dat de vervaltijd verschenen is."

De verbindtenis met tijdsbepaling staat dan hierin volkomen met de zuivere en eenvoudige verbindtenis gelijk, dat beiden geboren worden *op*, en tegelijk *met* het oogenblik, waarop de overeenkomst wordt aangegaan, waaruit zij ontstaat. Het eenige onderscheid tusschen deze beiden is hierin gelegen, dat de uitvoering der verbindtenis met tijdsbepaling wordt uitgesteld tot op het bedongen tijdstip, terwijl de zuivere verbindtenis voor dadelijke uitvoering vatbaar is. Wij weten dus dat, bij onze soort van verbindtenis, het *bestaan* onafhankelijk is van de tijdsbepaling, doch dat de *uitvoering* afhangt van het oogenblik, waarop de bepaalde dies, terme of tijd, zal zijn gekomen. Houdt men hieraan vast, dan springt het onderscheid tusschen de verbindtenis met tijdsbepaling en de voorwaardelijke verbindtenis duidelijk in het oog, gelijk wij later zullen aantoonen.

Wanneer de wet spreekt van *tijdsbepaling* dan moet men aan het denkbeeld van *tijd* niet te sterk blijven vasthouden. Men moet het woord niet opvatten in de zuiver taalkundige beteekenis; deed men dat, het begrip zou veel te beperkt zijn. In dit woord ligt al weder het bewijs, hoe voorzigtig men moet zijn in de

toepassing van zuiver taalkundige beschouwingen op regtstermen, die als zoodanig somtijds eene andere of gewijzigde beteekenis erlangen. Immers onder eene verbindtenis met tijdsbepaling wordt evenzeer verstaan een verbindtenis, die moet worden vervuld op het oogenblik, dat eene bepaalde gebeurtenis plaats heeft, mits het slechts stellig en zeker zij, dat die gebeurtenis plaats grijpen *moet*. Ware dit laatste niet het geval, dan zou de verbindtenis van aard veranderen. A priori moet er bepaalde zekerheid omtrent den tijd of de gebeurtenis bestaan, wil de aldus gesloten verbindtenis tot de categorie der verbindtenissen met tijdsbepaling kunnen worden teruggebragt. — Het woord *terminus* of *terme* schijnt mij derhalve toe, het zuiverst van al de gebezigde uitdrukkingen den aard der door ons besproken verbindtenis uit te drukken. Ook de uitdrukking tijds-*bepaling* komt mij minder juist voor, want de tijd behoeft niet altijd te worden bepaald of vermeld om een verbindtenis à terme te scheppen. „Interdum stipulatio *ex re ipsa* dilationem capit, zegt PAULUS [1]), en hij geeft daarvan onmiddelijk een voorbeeld: „Sic qui Carthagine dari stipulatur, quum Romae sit, tacite tempus complecti videtur, quo perveniri Carthaginem potest." Zoo dikwijls der-

---

[1]) L. 73 D. de V. O.

halve de uitvoering niet onmiddellijk geschiedt of geschieden kan na het aangaan der verbindtenis, moet zij als een verbindtenis op tijd worden beschouwd. Met het oog op hetgeen wij zeiden, zoowel ten opzigte van het begrip van *tijd*, als van dat van tijds-*bepaling* is de verdeeling van den *terme* van de fransche juristen volkomen juist. Deze toch onderscheiden den terme in déterminé en indéterminé, exprès en tacite. Onder *déterminé* verstaat men: als de dag, die stellig komen moet, in de overeenkomst is opgenomen; onder *indéterminé* als de tijd onzeker is, maar toch zeker komen moet, b. v. bij den dood van A of van B. Wat de terme exprès is, zullen wij wel niet behoeven te zeggen en over den terme tacite spraken wij reeds zoo even, het is die welke ex re ipsa ontstaat: „l'engagement b. v. — zegt DALLOZ — de faire la récolte suppose qu'on attendra la saison." Op dien terme tacite bij de verbindtenis met tijdsbepaling komen wij later, bij het bespreken der verschillende artikelen onzer wet nog met een enkel woord terug.

Ook vindt men bij de fransche schrijvers gewag gemaakt van een *terme de droit* en een *terme de grâce*. De terme de droit is die, welke in de overeenkomst is opgenomen; de terme de grâce is die, welke door den regter wordt toegestaan. Wij vinden daarvan in ons regt een voorbeeld in art. 1302 al. 4 B.

W. [1]). Wij zullen er echter niet bij blijven stilstaan, daar wij ons uitsluitend met den terme de droit hebben bezig te houden. Welk is nu het gevolg van de tijdsbepaling ten aanzien der actie, welke uit zoodanige verbindtenis ontstaat? In den regel dit, dat geen regtsvordering kan worden ingesteld, dan wanneer de bij de overeenkomst bedongen tijd gekomen is. Aan den schuldeischer, die vóór dien tijd zou willen vorderen, zou de schuldenaar tegenwerpen, dat zijne actie is praematuur, dat aan hem wel het regt tot ageren toekomt, maar dat de bevoegdheid om dat regt uit te oefenen door de tijdsbepaling is opgeschort. Over het algemeen gelooven wij niet, dat een schuldeischer het regt heeft, om, vóór dat de tijd verstreken is, van den regter te vorderen, dat deze een verklaring geve omtrent het bestaan van zijn regt, en daaraan eene veroordeeling van den schuldenaar voor de toekomst vastknoope. Deze vraag willen wij later evenwel met een enkel woord behandelen, bij de toelichting der verschillende artikelen, waar zij beter hare plaats zal vinden. Maar daarentegen gelooven wij, dat het aan geen redelijken twijfel onderhevig kan zijn, of de schuldeischer is, voor 't geval dat successieve betalingen zijn bedongen, bevoegd om, wanneer de schuldenaar

---

[1]) Zie ook art. 1797.

in gebreke blijft den eersten betalingstermijn te voldoen, niet alleen dien termijn te vorderen op grond van het dies venit, maar ook, op grond der wanbetaling, veroordeeling te vragen tot betaling der volgende termijnen op hunne respectieve vervaldagen, bijaldien door den schuldeischer niet reeds à priori is bedongen, dat ingeval van wanpraestatie van een der vorige termijnen al de volgende dadelijk opvorderbaar zullen zijn.

Hier toch stelt de schuldeischer geen actie in, vóór dat hem eenige actie geboren was; hier vordert hij van den regter geene sententia mere declaratoria; maar hij vraagt veroordeeling wegens wanpraestatie op den eersten betalingstermijn; zijne vordering tot veroordeeling, wanneer de schuldenaar eventueel in 't vervolg zijne verpligtingen niet nakomt, is een uitvloeisel van de daad of liever van de nalatigheid des schuldenaars. Het is een middel van voorzorg, dáárdoor gewettigd, dat de schuldenaar reeds aanvankelijk heeft getoond zijne verbindtenis niet te willen of te kunnen nakomen. Dat het vonnis echter, wat de betaling der nog niet verschenen termijnen aangaat, niet zal kunnen worden ten uitvoer gelegd, alvorens werkelijk gebleken is, dat de schuldenaar op den vervaldag in gebreke is gebleven van te betalen, spreekt van zelf. Wij hebben hier met niets anders te doen dan

met een zuinigheidsmaatregel, waardoor voorkomen wordt, dat successieve veroordeelingen van den regter moeten worden gevraagd, en daarover zal de schuldenaar zich zeker niet kunnen beklagen. Alleen zal hij misschien kunnen vorderen, dat de vermeerderde kosten van registratie als anderszins ten laste des schuldeischers blijven, wanneer de volgende termijnen door hem behoorlijk worden voldaan. Gewoonlijk echter wordt, wanneer niet is overeengekomen, dat bij niet voldoening van den eersten termijn de overigen dadelijk opvorderbaar zullen zijn, alleen de voldoening van den eersten bij den regter gevraagd, onverminderd des eischers regt op de volgende termijnen. — Ten slotte moeten wij hier nog doen opmerken, dat wel is waar de tijdsbepaling maakt, dat de schuld niet opvorderbaar is vóór dien tijd, maar dat daarom de gewone gevolgen, aan verbindtenissen eigen, niet verloren gaan. Zoo zal bij eene verbindtenis om eene bepaalde zaak te geven, deze van het oogenblik der verbindtenis voor rekening van den schuldeischer zijn. L'obligation — zeggen de Franschen — de livrer est née au moment du contrat; le terme ne suspend pas l'obligation, dont il ne fait que retarder l'exécution. Het tegendeel kan echter bij de overeenkomst zelve worden bedongen. Wij moeten evenwel doen opmerken, dat, ofschoon de tijdsbepaling de verbindtenis niet

opschort, maar slechts hare uitvoering, bij art. 2027 B. W. uitdrukkelijk wordt bepaald, dat met betrekking tot eene inschuld, welke op een bepaalden dag vervalt, de verjaring niet loopt, zoolang die dag niet verschenen is; natuurlijk omdat, hangende den termijn, de schuldeischer geene actie heeft en geene betaling vorderen kan: contra agere non valentem, non currit praescriptio. Ook uit deze bepaling ziet men, dat onze wetgever niet heeft gedacht aan de mogelijkheid, dat de schuldeischer, vóór het verstrijken van den termijn, zou kunnen ageren tot de bloote erkenning van het bestaan der schuld, omdat, indien hij eene zoodanige actie konde instellen, de bepaling van art. 2027 overbodig zou zijn, dewijl hij het dan toch altijd in zijne magt zou hebben, door de daartoe strekkende dagvaarding, de verjaring te stuiten.

De verjaring steunt op de negligentia des eischers, dus zoolang de dag niet verschenen is, kan hij niet in negligentia zijn. Contra agere non valentem, non currit praescriptio, hij kon nog niet cum effectu ter inning ageren, dus kon hij ook de actio nog niet door verjaring verliezen. — Hieruit vloeit dus niet voort, dat de schuldenaar niet kan aangesproken worden om de schuld te erkennen. Geenszins wil ik hiermede gezegd hebben, dat deze regtsvordering gegeven worde, want de schuldenaar is nergens gehouden zijne schuld

te erkennen; wel zoude men tegen hem kunnen opkomen opdat hij zijne handteekening erkenne, of tegen de erfgenamen, opdat zij dezelve niet erkennen als het schrift van dengene, dien zij vertegenwoordigen; art. 1913.

Hij zal wel eenvoudig kunnen eischen, zonder gewag van de tijdsbepaling te maken; werpt de verweerder tegen: gij hebt nog geene actie, want de dag is nog niet verschenen, dan heeft de eischer zijn doel bereikt, door de verkregene bekentenis. Ontkent de verweerder, dan zal de schuldeischer natuurlijk tot het bewijs toegelaten worden. De schuldeischer bewijst nu zijne vordering ad diem, — zal de schuldenaar dan nog kunnen beweren: „uwe actie is praematuur, dus behoef ik niet ten principale te antwoorden;" daar hij reeds ten principale ontkend had?

Eindelijk moeten wij nog opmerken, dat ook bij de toepassing der registratiewet, het dadelijk bestaan van de verbindtenis met tijdsbepaling moet worden aangenomen, en dat alzoo de registratieregten verschuldigd zijn van het oogenblik van het sluiten der overeenkomst. Ten dien opzigte leert DALLOZ in voce *enregistrement* N°. 270 „il n'y a pas non plus de difficulté par rapport à l'obligation à terme, L'article 1185 C.C. fournit ici la solution d'une manière précise en disant que „le terme diffère de la condition en ce qu'il ne suspend pas l'engagement dont il retarde

seulement l'exécution." Or, si l'engagement n'est pas suspendu, la perception du droit ne peut et ne doit pas l'être d'avantage."

---

§ 2.

VERSCHIL TUSSCHEN TIJDSBEPALING EN VOORWAARDE.

Het ligt niet in den aard en de bedoeling van dit proefschrift, breedvoerig te onderzoeken wat voorwaardelijke verbindtenissen zijn. Kortheidshalve zullen wij, naar wij meenen, het best doen, wanneer wij omtrent den aard der voorwaardelijke verbindtenis en het verschil tusschen die onder een opschortende en een ontbindende voorwaarde de woorden aanhalen uit het academisch proefschrift van Mr. J. C. DE KONING (Leiden 1856): *over de verbindtenis, onder een opschortende voorwaarde*, omdat die woorden ons voorkomen juist en naauwkeurig te zijn.

„Wanneer het ontstaan eener verbindtenis — zegt deze — van eene voorwaarde is afhankelijk gesteld, noemt men die verbindtenis in ons regt: *onder eene opschortende voorwaarde* (sub conditione suspensiva). De verbindtenis wordt dan eerst zuiver, wanneer de ge-

beurtenis, *waarvan zij afhankelijk is gesteld*, plaats heeft gehad, of met andere woorden, wanneer de voorwaarde vervuld is. Is daarentegen de vernietiging eener verbindtenis van eene voorwaarde afhankelijk gesteld, dan heet die verbindtenis in ons regt: *onder eene ontbindende voorwaarde* (sub conditione resolutiva). De verbindtenis is in dit geval zuiver tot op het oogenblik van de vervulling der voorwaarde, *doch vervalt dan.*" Ter verklaring van het verschil tusschen deze beide merkt de schrijver, op het gezag van THIBAUT en van SAVIGNY, op, dat dit niet is gelegen in de voorwaarde zelve, die steeds dezelfde werking moet uitoefenen, maar in de *regtshandeling*, waarbij de voorwaarde gevoegd is, die in het eene geval het *ontstaan*, en in het andere de *vernietiging* eener verbindtenis is. Te regt eindelijk voegt hij er bij, dat bij de Romeinen de obligatio conditionalis bepaaldelijk de opschortende voorwaarde op 't oog heeft, terwijl waar van de ontbindende voorwaarde de rede is, gesproken wordt van obligatio quae sub conditione resolvitur. Daardoor wordt de schijnbare tegenstrijdigheid der ontbinding eener niet bestaande verbindtenis opgeheven.

Wat is nu eene voorwaarde? Het is eene toekomstige en onzekere gebeurtenis, waarvan men het bestaan van een regtsband of eene verbindtenis afhankelijk stelt: het is — om met VON SAVIGNY te spreken — die soort

van beperking, welke het bestaan eener regtsbetrekking doet afhangen van een toekomstige en onzekere gebeurtenis.

Zoowel in den franschen Code als in ons Wetboek wordt deze bepaling van de voorwaarde gehandhaafd: zoowel art. 1168 C. N. als art. 1289 B. W. spreken, het een van een événement futur et incertain, het andere van een toekomstige en onzekere gebeurtenis.

Toekomstig en onzeker — ziedaar de beide criteria der voorwaarde. Toekomstig: want conditio in praeteritum non tantum in praesens tempus relata, statim aut perimit obligationem, aut omnino non differt"; l. 100 D. de V. O. En wanneer ook al een beroep kan plaats hebben op een gebeurtenis, die reeds vervuld is, maar welker vervulling aan de partijen onbekend was, dan zal dit evenwel niet het gevolg hebben van een voorwaarde; „quae enim per rerum naturam sunt certa non morantur obligationem, licet apud nos incerta sint." Dit leeren reeds de Inst. in § 6 van den titel der Verb. Obl. In zooverre valt dan ook de aard en het karakter van voorwaarde en tijdsbepaling zamen. Beide werken in de toekomst, beide zijn ondenkbaar, wanneer zij betrekking zouden hebben hetzij op het verledene hetzij op het tegenwoordige. Hoeveel tijd er verloopen moet tusschen het sluiten der overeenkomst en de vervulling der voorwaarde

of de werking der bijgevoegde tijdsbepaling, is geheel onverschillig; of dat een dag, dan wel tien jaren is doet niets ter zake. Dit alleen wordt gevorderd, dat de tijd van het aangaan der overeenkomst en de tijd van de vervulling der voorwaarde of de werking der tijdsbepaling niet zamen vallen. Er moet althans *iets toekomstigs* in beide zijn. Zonder dat verliezen zij het karakter van voorwaardelijke verbindtenis en verbindtenis met tijdsbepaling.

Maar nu het *onzekere* der gebeurtenis, welke de conditio sine qua non is van de voorwaarde. Daarin ligt het groote en treffende verschil tusschen de voorwaarde en de tijdsbepaling. Bestaat de voorwaarde in een gebeurtenis, die stellig en zeker moet plaats hebben, dan houdt zij op, eene voorwaarde te zijn en wordt eene tijdsbepaling. Zoo zal b. v. de bijvoeging „indien ik sterf" geen voorwaarde maar een tijdsbepaling zijn. In dien zin moet ook worden opgevat het gezegde van Ulpianus in de l. 9 D. de novat. et de leg: „qui sub conditione stipulatur quae omnimodo exstitura est, pure videtur stipulari." Het woord *pure* staat hier tegenover *sub conditione*. De jurist zegt eenvoudig, dat in zoodanig geval aan geen voorwaardelijke verbindtenis kan worden gedacht, zonder daarbij te kennen te willen geven, dat het geen verbindtenis met tijdsbepaling zoude zijn. Wij voegen hier in 't voorbijgaan

bij, dat deze regel in het algemeen bij uiterste wilsbeschikkingen niet doorgaat. Daar geldt hetgeen geleerd wordt in de l. 75 D. de cond. et demonstr.: „dies incertus conditionem facit." Het zal derhalve afhangen van den aard en de wijze der tijdsbepaling of deze aan de verbindtenis het karakter geeft van eene voorwaardelijke dan van eene met tijdsbepaling. Wordt de uitvoering der verbindtenis verschoven tot op een bepaald uitgedrukten dag, dan bestaat er geene de minste moeijelijkheid; dan is 't een tijdsbepaling. Ja zelfs kan er in sommige gevallen eenige onzekerheid in den dag zelven heerschen, en deze toch de verbindtenis haar karakter van verbindtenis met tijdsbepaling niet doen verliezen. Een merkwaardig voorbeeld vinden wij daarvan in art. 153 van het W. v. K., wanneer een wisselbrief betaalbaar is gesteld op eene jaarmarkt. Indien 't nu slechts zeker is, dat de jaarmarkt zal worden gehouden, houdt de verbindtenis niet op er eene met tijdsbepaling te zijn, want duurt de jaarmarkt langer dan één dag, dan zal de wisselbrief daags voor het eindigen van de jaarmarkt moeten worden betaald. Wij zouden hier in 't voorbijgaan op een geval kunnen wijzen, dat in onzen tijd vooral mogelijk is, en waarvan daarom de vermelding hier niet misplaatst kan worden geacht. Gesteld eens, dat iemand heeft gestipuleerd: ik zal u betalen met Utrechtsche kermis, en

dat, hangende de overeenkomst, de Utrechtsche gemeenteraad besluit de kermis op te heffen. Hier hebben wij een voorbeeld van een verbindtenis, waarbij partijen dachten, tijdens het aangaan der overeenkomst, dat de tijd stellig en zeker komen moest, en waarvan de tijd toch niet komen zal. Welke verbindtenis is dat nu? Welke zullen hare gevolgen zijn? De zaak is voor tweeërlei beschouwing vatbaar. In de eerste plaats zou men kunnen zeggen, dat de door ons gestelde verbindtenis niet anders is dan eene voorwaardelijke, en dat de woorden „ik zal u betalen met Utrechtsche kermis" beteekenen, „ik zal u betalen, *indien* in het volgende jaar die kermis gehouden wordt. Men zou kunnen beweren, dat het dáárom geen verbindtenis met tijdsbepaling kan worden geacht, omdat het komen van den bepaalden tijd niet boven allen twijfel zeker is, omdat het al of niet verschijnen van den gestipuleerden termijn, afhankelijk kan zijn van den wil of het besluit van derden, die te weeg kunnen brengen dat die tijd niet verschijnt. En zóó zou men kunnen zeggen, dat de vervulling der overeenkomst afhankelijk is van eene wel hoogst waarschijnlijke, wel *bijna* zekere, maar niet van eene volkomen zekere gebeurtenis, en dat op dien grond aan eene verbindtenis met tijdsbepaling niet kan worden gedacht.

Van een anderen kant kan daartegen worden aan-

gevoerd, dat op 't oogenblik van het sluiten der overeenkomst tusschen partijen, de dag, waarop de overeenkomst zou moeten worden vervuld, in hun oog zeker was; dat bij hen volstrekt de bedoeling niet heeft bestaan, om een voorwaardelijke verbindtenis aantegaan, maar dat zij voor de naleving der overeenkomst een, naar hunne meening, bepaald en zeker tijdstip hebben willen vaststellen.

Wij zouden dan ook meenen, dat in zoodanig geval de bedoeling der partijen op den voorgrond moet worden gesteld, dat, overeenkomstig de bepalingen der artt. 1374 en 1375 B. W., de goede trouw en de billijkheid de verbindtenis maken tot een' verbindtenis met tijdsbepaling, en dat de voldoening aan de overeenkomst zou kunnen worden gevorderd, op den tijd, waarop sedert jaren de bedoelde kennis werd gehouden. Hetzelfde geldt ten aanzien van het reeds aangehaalde art. 153 W. v. K., of zou men willen zeggen, dat, wanneer een wisselbrief betaalbaar was gesteld op een jaarmarkt, en de jaarmarkt inmiddels was opgeheven, de betrokkene zich om die reden jegens den houder van de betaling des wissels zou kunnen ontslaan? Dat is onaannemelijk, en dat springt bij den wissel juist des te duidelijker in het oog, omdat noch wissel noch orderbiljet voorwaardelijk kan worden gesteld. Daar is de bepaling, dat de betaling zal ge-

schieden op deze of gene jaarmarkt, altijd eene tijdsbepaling, nimmer eene voorwaarde, en dezelfde ratio zal, dunkt ons, ook bij iedere overeenkomst van dien aard moeten gelden. — Is er een tijd bepaald bij de verbindtenis, maar weet men niet of die tijd komen zal, of wanneer, dan is het klaarblijkelijk geene tijdsbepaling maar eene voorwaarde. Een duidelijk voorbeeld daarvan geeft PAPINIANUS, handelende over het instellen der condictio indebit: in de l. 56 D van dien titel: „Sufficit ad causam indebiti, incertum esse, temporaria sit, an perpetua exceptionis defensio. Nam si quis, *ne conveniatur, donec Titius consul fiat*, paciscatur, quia potest Titio decedente perpetua fieri exceptio, quae ad tempus est Titio consulatum ineunte, summa ratione dicetur, quod interim solvitur, repeti; ut enim pactum, quod in tempus certum collatum est, non magis inducit condictionem, quam si ex die debitor solvit, ita prorsum defensio juris, quae causam incertam habet, conditionis instar obtinet." Wanneer het niet zeker is, dat de bepaalde dag zal komen, ofschoon het tijdstip waarop hij zou moeten komen, zeker is, dan is het alweder geen tijdsbepaling maar eene voorwaarde. Indien ik b. v. stipuleer, dat ik een zekere som betalen zal een dag na mijne meerderjarigheid, dan is het zeker dat ik meerderjarig zal zijn, zoodra ik mijn 23ste jaar zal hebben bereikt, maar onzeker

is het, of ik mijn meerderjarigheid wel bereiken zal. Naar de bepaling, die wij gegeven hebben van de voorwaarde, is het niet twijfelachtig, dat ook in dat geval aan niets anders dan aan eene conditie te denken valt.

Maar omgekeerd, wanneer het tijdstip onzeker is, maar 't volkomen zeker is, dat de gestipuleerde gebeurtenis op den een of anderen tijd moet plaats hebben, dan is er eene verbindtenis met tijdsbepaling en geene voorwaarde. Daarom zegt ULPIANUS in de l. 17 D. de cond. indeb. „si, quum moriar, dare promisero et antea solvam, repetere me *non* posse, Celsus ait, quae sententia vera est." Uit al het gezegde volgt alzoo duidelijk, dat uit het zekere of onzekere van den bepaalden tijd of de bepaalde gebeurtenis, moet worden opgemaakt of een verbindtenis voorwaardelijk of wel met tijdsbepaling is. Is het zeker, dat de gestipuleerde termijn komen *moet* — al is 't ook onzeker wanneer — dan is het eene verbindtenis met tijdsbepaling, en anders niet.

Hieruit volgt nu onmiddelijk, dat er een ontzettend groot verschil bestaat tusschen de voorwaardelijke verbindtenis en die met tijdsbepaling, ten aanzien van het *ontstaan* en *bestaan* van die beide soorten van verbindtenis. Gelijk wij reeds in § 1 hebben aangetoond, bestaat de verbindtenis met tijdsbepaling dadelijk nadat

partijen zijn overeengekomen, en wordt alleen de uitvoering opgeschort, totdat de bepaalde termijn dáár is. Geheel anders evenwel bij de voorwaardelijke verbindtenis. Is het een verbindtenis onder eene opschortende voorwaarde, dan wordt die eerst geboren, wanneer de voorwaarde is vervuld, waarvan haar bestaan afhankelijk was gemaakt. Art. 1289 B. W. zegt duidelijk, dat de verbindtenis wordt opgeschort tot zoodanige gebeurtenis plaats hebbe. Is 't een verbindtenis onder een ontbindende voorwaarde, dan houdt zij na de vervulling dier voorwaarde op, en worden, volgens art. 1301 B. W., de zaken weder tot den vorigen stand terug gebragt, even als of er geen verbindtenis bestaan had. Derhalve is bij de voorwaardelijke verbindtenis altijd een van beiden 't geval: òf er bestaat niet dadelijk een verbindtenis, maar deze ontstaat eerst bij de vervulling der voorwaarde. Bij deze verbindtenis ligt derhalve het verschil met die onder tijdsbepaling dáárin, dat bij het sluiten der overeenkomst *geen* verbindtenis ontstaat, terwijl die bij de verbindtenis met tijdsbepaling *wel* ontstaat, òf er ontstaat dadelijk een verbindtenis, maar die vervalt bij de vervulling der voorwaarde. Bij deze verbindtenis ligt derhalve het verschil met die onder tijdsbepaling hierin, dat als de toekomstige gebeurtenis dáár is, geene praestatie behoeft plaats te hebben, maar dat de verbindtenis

te niet gaat, terwijl daarentegen de verbindtenis met tijdsbepaling dan juist wordt voltooid, en de praestatie onmiddellijk volgen moet.

Uit den aard der zaak zelve volgt nog een ander verschil tusschen de verbindtenis onder eene voorwaarde en die met tijdsbepaling, ten aanzien nl. van het regt van terugvorderen van hetgeen vóór 't vervullen der voorwaarde, en vóór het komen der tijdsbepaling is betaald. Bij eene verbindtenis onder eene opschortende voorwaarde toch bestaan er, gelijk de heer Diephuis zich uitdrukt, geene stellige regten en verpligtingen; het is onzeker of zij ooit in werking zal treden. En wanneer de schuldenaar vóór dien tijd betaalt, dan betaalt hij werkelijk iets onverschuldigds. Zeer teregt leert daarom Mr. Diephuis: juist omdat de voorwaardelijke verbindtenis ten aanzien der regten en verpligtingen, die uit haar zullen kunnen ontstaan, hangende de voorwaarde, nog geen werkelijke verbindtenis is, kan zij ook niet ten uitvoer worden gebragt. De voorwaardelijke schuldenaar kan wel aan zijne partij datgene geven, wat hij zou moeten voldoen, bijaldien de verbindtenis werkelijk van kracht was, even als hij ook zou kunnen doen, wanneer er zelfs geene voorwaardelijke verbindtenis bestond; maar even als in dit geval, zoo is het ook in het eerste geene tenuitvoerlegging eener verbindtenis, en kan hetgeen onver-

schuldigd voldaan is als zoodanig teruggevorderd worden, niet alleen later, wanneer de voorwaarde werkelijk ontbreekt, en dus de geheele verbindtenis vervalt, maar ook reeds hangende de voorwaarde, omdat het ook nu werkelijk niet verschuldigd is." (DIEPH. t. a. p. bl. 67 N°. 166).

Het geheel tegenovergestelde heeft plaats bij de verbindtenis met tijdsbepaling. Dáár kan het vooraf betaalde niet worden teruggevorderd. Immers de verbindtenis bestaat dadelijk en blijft bestaan, en als de schuldenaar vóór den bepaalden tijd betaalt, kan men ook niet zeggen, dat hij een indebitum, iets onverschuldigds, betaald heeft. Wij komen op dit punt later, bij de behandeling van art. 1305 B. W., kortelijk terug. Ten slotte behoeven wij wel niet te zeggen, dat de verbindtenissen met een *modus* (in tegenoverstelling van *conditio*) hier geheel buiten beschouwing moeten blijven, daar zoodanige verbindtenissen met die onder tijdsbepaling niets gemeens hebben. Schreven wij over de voorwaardelijke verbindtenissen, dan zou een onderzoek naar het verschil tusschen deze en de modaal-verbindtenissen niet mogen worden gemist. Nu wij evenwel de verbindtenissen met tijdsbepaling tot het onderwerp onzer proeve hebben gekozen, gelooven wij de verbindtenis met bijgevoegden modus gerust met stilzwijgen te kunnen voorbijgaan.

HOOFDSTUK II.

Gaan wij thans over tot de behandeling der artikelen van onze afdeeling.

Art. 1304. Een tijdsbepaling schort de verbindtenis niet op, maar slechts hare uitvoering.

Wat is eene verbindtenis?

Deze vraag moet hier vóór alles beantwoord worden.

Onze wetgever heeft geene bepaling gegeven van een verbindtenis, en de reden van dat verzuim is te minder duidelijk, wanneer men nagaat, dat hij, door op andere plaatsen definitiën te geven, getoond heeft de leer niet toegedaan te zijn, dat deze in het Wetb. niet te huis behooren, maar tot de school moeten worden teruggebragt.

Een vrij gelukkige bepaling van verbindtenis wordt m. i. gegeven door DE PINTO, die haar heet: de wettelijke verpligting om iets te geven, te doen of niet

te doen. En nu moge het waar zijn, dat deze bepaling niets anders geeft dan den inhoud der artikelen 1269 en 1270 B. W., toch verdient zij de voorkeur boven eene andere welke wij elders vinden en aldus luidt: eene verbindtenis is de regtsbetrekking tusschen verschillende personen, waardoor een of meer van hen verpligt worden iets ten behoeve van de overigen te doen of na te laten. — Behalve toch dat het woord *geven* daarin geheel wordt gemist, is *nalaten* niet zoo geheel eensbeduidend met *niet doen*, dat die willekeurig in de plaats gestelde uitdrukking algemeen goedkeuring zou kunnen vinden.

Intusschen mag niet worden voorbijgezien, dat wanneer DE PINTO spreekt van „eene wettelijke verpligting", hij daarmede bedoelt eene verpligting, die, volgens het burgerlijk regt, eene actie voortbrengt, quae producit actionem in jure civili. Ware het nu, dat niet in art. 1395 B. W. het begrip verdwaald ware geraakt van een natuurlijke verbindtenis, dan zou de definitie van DE PINTO zeer volledig wezen. Thans omvat zij alles, behalve de obligatio naturalis, tenzij men met Mr. DIEPHUIS aanneme, dat men bij de natuurlijke verbindtenis in ons regt alle begrip van verbindtenis in regtskundigen zin kan uitsluiten, en haar omschrijven als de betrekking, welke tusschen hem, die zedelijk eenige verpligting heeft of meent te

hebben jegens een ander, en dezen zelf bestaat, en dat alzoo het begrip van verbindtenis hier volstrekt niet noodzakelijk is [1]). Gaat men evenwel uit van een tegenovergestelde meening, en neemt men de natuurlijke verbindtenis op het voetspoor der Romeinen als een' werkelijke obligatie aan — en ook naar aanleiding van art. 1825 en 1828 B. W., in verband met art. 1395, zou ik tot dit laatste gevoelen overhellen — dan geldt de definitie van den heer DE PINTO volkomen voor de verbindtenissen, die uit overeenkomst en uit de wet geboren worden, maar geenszins voor de natuurlijke verbindtenis.

Op het oogenblik van de overeenkomst nu wordt de verbindtenis geboren. Deze ontstaat *dadelijk*, en dit is ook door onzen wetgever in art. 1304 duidelijk uitgedrukt. Op het bestaan van de verbindtenis blijft de tijdsbepaling zonder invloed, en eene verbindtenis met tijdsbepaling is alzoo eene zoodanige, die geboren wordt uit een overeenkomst, waarbij partijen den tijd der *uitvoering* van de verbindtenis hebben bepaald, dat is, waarbij deze die uitvoering hebben opgeschort.

Dit is met onderlinge toestemming geschied, immers hebben partijen gewild, dat de verbindtenis dadelijk zou bestaan, maar dat hij die zich verbonden heeft,

---

[1]) DIEPHUIS, het Nederl. burg. regt, dl. 6, 2e druk, bl. 17 § 18.

haar eerst later behoeft te vervullen of daartoe kan worden genoodzaakt. — Daaruit volgt dan ook, dat bij eene verbindtenis met tijdsbepaling dadelijk een schuldeischer en een schuldenaar tegenover elkander staan, dat er wel degelijk eene verbindtenis tusschen deze beiden bestaat, doch dat de uitvoering der verbindtenis vóór den termijn van den schuldenaar niet kan worden gevorderd. Indien de schuldeischer dit deed, zou de schuldenaar zich door een dilatoire exceptie verdedigen, en de schuldeischer in zijne vordering niet ontvankelijk worden verklaard. Wanneer dan ook de fransche regtsgeleerden zeggen: celui qui a terme, ne doit rien, dan beteekent dit alleen, dat de schuldenaar niet verpligt is het verschuldigde te voldoen, wanneer de termijn der voldoening niet is gekomen, en teregt noemt een fransche schrijver den regel „qui a terme ne doit rien" een zeer onnaauwkeurige vertolking van hetgeen men eigenlijk heeft willen zeggen, nl.: que ce qui est du à terme ne peut être exigé avant l'échéance, een regtsregel ontleend aan de l. 41 § 1 D. de V. O. „dies adjectus efficit ne praesenti die pecunia debeatur."

Wanneer de wet spreekt van tijdsbepaling, dan moet men aan het woordje *tijd* niet te letterlijk blijven hangen. Immers het kan even goed zijn de bepaling van een gebeurtenis, die zeker gebeuren zal; want ware

dit laatste onzeker, dan zou het geen verbindtenis met tijdsbepaling, maar een voorwaardelijke verbindtenis zijn. Die tijdsbepaling nu kan zijn bepaald of onbepaald, uitgedrukt of stilzwijgend. Is de tijd onbepaald dan moet het zeker zijn — gelijk wij zeiden — dat hij eenmaal komen zal. Bij de testamenten is dat dan een voorwaarde, bij de overeenkomsten eene tijdsbepaling. Ik voeg hier alleen bij, dat de verbindtenis met tijdsbepaling m. i. in regten onbestaanbaar zal zijn, wanneer als tijd der voldoening zou worden gestipuleerd de dood van een erflater, van wien de schuldenaar de erfgenaam zou moeten zijn, of wanneer het geheel of een gedeelte der nalatenschap het voorwerp uitmaakt der verbindtenis; en zulks op grond van art. 1370 B. W.

De tijdsbepaling kan in de verbindtenis zijn uitgedrukt, maar het kan ook gebeuren, dat de aard der verbindtenis medebrengt, dat de tijdsbepaling bestaat, zonder uitdrukkelijk te zijn gestipuleerd. De wet zelve spreekt van dergelijke verbindtenissen, b.v. bij bruikleen, wanneer de tijd van teruggave der geleende zaak niet is bepaald. Het spreekt toch van zelf, dat aan den leener de noodige tijd moet worden gegund, om van de zaak het gebruik te maken, dat hij zich voorstelt, of, zoo als art. 1787 B. W. zegt: de uitleener kan de zaak niet terugvorderen dan nadat ze tot het gebruik, waartoe

zij was uitgeleend, gediend heeft of heeft kunnen dienen. Hetzelfde heeft ook plaats bij verbruikleen, en daarom bepaalt ook art. 1797 B. W., dat, geene tijdsbepaling gemaakt zijnde, de regter, wanneer de uitleener de teruggave vordert, naar gelang der omstandigheden, aan dengene, die de zaak ter leen ontvangen heeft, eenig uitstel kan toestaan. Art. 1661 B. W., dat de maatschap begint van het oogenblik der overeenkomst, indien daarbij geen ander tijdstip bepaald is, schijnt niet geheel met art. 1304 overeen te stemmen; de zin zal echter wel zijn, dat van de overeenkomst af de verbindtenis bestaat, maar dat de maatschap eerst later kan beginnen te werken. De inbreng moet eerst geschieden op den bepaalden dag. Een geheel bijzondere soort van verbindtenissen met tijdsbepaling vinden wij in het Wetb. van Kooph. vermeld bij het handelspapier, de cognossementen en dergelijken. Deze liggen echter, uit den aard der zaak, geheel buiten den kring onzer tegenwoordige beschouwing, en zouden een veel uitvoeriger behandeling vereischen dan wij ons bij deze proeve hebben voorgesteld.

Art. 1305. Hetgeen slechts op tijd verschuldigd is, kan niet geëischt worden, vóór dat de vervaltijd verschenen is; maar hetgeen vooraf betaald is kan niet worden teruggevorderd.

Al dadelijk merken wij op, dat deze regel uitzonde-

ring lijdt, en natuurlijk ook lijden moet, in het geval van vrijwillige bewaargeving. Zelfs wanneer tusschen den bewaargever en bewaarnemer een tijd is bepaald, waarop de teruggave der zaak zou moeten plaats hebben, kan de bewaargever te allen tijde zijne zaak terugvorderen; alleen dan niet, wanneer daarop onder handen van den bewaarnemer beslag mogt zijn gelegd. Deze uitzondering vindt haar oorsprong in het geheel eigenaardig karakter der bewaargeving en in de zeer beperkte beteekenis, waarin daar de woorden *schuldeischer* en *schuldenaar* moeten worden opgevat. Hier geldt het alleen het belang van den bewaargever, waardoor de geheele verbindtenis wordt beheerscht.

Mogt evenwel aan den bewaarnemer het regt zijn gegeven om eenig gebruik te maken van de zaak, dan zal hem de noodige tijd moeten worden gelaten om aan de vordering van den bewaargever te kunnen voldoen [1]). — Maar wat is nu te verstaan onder den vervaltijd? Naar ons inzien, de tijd waarop de bedongen termijn geheel en volkomen is verstreken. De vervaldag zelf behoort nog tot den termijn, en moet geheel aan den schuldenaar worden gelaten, om zich van zijne verbindtenis te kunnen kwijten.

---

[1]) Diephuis, t. a. p. dl. 8, pag. 134.

Maar indien de dag niet uitdrukkelijk is aangeween, indien, bij voorbeeld, door den schuldenaar is gestipuleerd, dat hij over een jaar zal betalen, wanneer is dan de vervaldag, en, meer speciaal, moet dan de dag, waarop de overeenkomst is aangegaan, ook tot den termijn worden gerekend? Wij vereenigen ons hieromtrent met het gevoelen van DALLOZ, [1]) die zich aldus uitdrukt: „Un usage fort ancien fait exclure du terme le *dies a quo;* ainsi l'engagement souscrit au 1er mai, payable dans dix jours, ne peut être exigé que le 12, le débiteur ayant toute la journée du 11 pour s'acquitter, et le premier ne devant pas compter; cet usage est fondé sur la difficulté de savoir au juste le moment, où l'obligation a été souscrite, et sur la faveur accordée généralement au debiteur.

De regel, dat de vervaldag zelf in den betalingstermijn is begrepen, wordt uitdrukkelijk gehuldigd in het Wetb. van Kooph. door de bepaling, dat het protest van een wissel of orderbillet den dag na den vervaldag moet geschieden. Naar het voorbeeld van het Wetb. van Kooph., merken vele schrijvers bij dit art. op, dat, wanneer bij eene verbindtenis met tijdsbepaling, van *maanden* wordt gesproken, men daaronder niet moet verstaan de astronomische maanden, maar

---

[1]) DALLOZ, Rép. in voce obligations n° 1263.

die van de Gregoriaansche tijdrekening, „parceque," zegt DALLOZ, les parties ne peuvent être présumées avoir eu en vue un autre calcul, que celui qui préside à toutes les affaires de la vie civile. — Wij gelooven dan ook niet, dat daaromtrent regtmatige twijfel kan bestaan.

Volkomen vereenigen wij ons met het gevoelen van Mr. DIEPHUIS, die leert, dat de schuldeischer, zelfs vóór den vervaldag, alle middelen kan in het werk stellen, die dienen tot bewaring van zijn regt, maar minder deelen wij in zijn gevoelen, dat deze ook den schuldenaar vóór den vervaldag in regten kan roepen om te hooren verklaren, dat de schuld bestaat, en om hem te doen veroordeelen om op den bepaalden tijd te betalen. Immers, wat aangaat des regters verklaring, die alsdan zou worden geprovoceerd: *dat de schuld bestaat*, deze zou m. i. niets anders zijn dan eene zuivere sententia declaratoria, welke geheel ligt buiten de roeping en den werkkring van de regterlijke magt: wat aangaat den eisch, dat de regter den schuldenaar zou veroordeelen tot betaling op den vervaldag, deze zal den schuldeischer niet kunnen worden toegewezen, als zijnde geheel praematuur, en derhalve zal het gevolg van den ingestelden eisch moeten zijn eene bloote niet ontvankelijkverklaring van den eischer, zonder dat er

sprake zal kunnen wezen van eene veroordeeling van den gedaagden schuldenaar [1]).

Het eerste gedeelte van dit art. is overigens zeer eenvoudig, en vereischt geene nadere toelichting. Teregt heeft dan ook de Hooge Raad gezegd, dat de bepaling, die in dit eerste artikel wordt aangetroffen, reeds van zelf uit andere art. zou voortvloeijen, doch hier alleen is opgenomen, om het verder bepaalde in het art. te doen uitkomen; [2]) namelijk: „maar hetgeen vooraf betaald is kan niet worden teruggevorderd."

Deze in het tweede gedeelte voorkomende bepaling is een uitvloeisel van den aard en het wezen der verbindtenis met tijdsbepaling, gelijk wij die reeds hebben besproken. Er *is* een schuldenaar en een schuldeischer, en er *bestaat* ab initio eene verbindtenis. Wat doet nu de schuldenaar, die vóór den tijd betaald? Niets anders dan voldoen aan hetgeen waartoe hij verpligt was, onder afstand van een daarbij ten zijnen behoeve bedongen voorregt [3]).

Hij heeft derhalve niets anders betaald dan wat hij schuldig was, en eene condictio indebiti zal hij dus niet kunnen instellen. Ditzelfde leert het Rom.

---

[1]) Verg. omtrent deze vragen breedvoeriger en vooral met het oog op de fransche regtspraak, DALLOZ, t. a. p., No. 1277.

[2]) Mr. D. LEON, Regtspraak, ad art. 1305. n° 1.

[3]) Of liever regt of bevoegdheid.

regt: „In diem debitor, adeo debitor est, ut ante diem solutum repetere non possit [1]).

Eene andere vraag is het evenwel of de schuldenaar, die te vroeg betaalt, ook de renten zou kunnen terugvorderen van den betaaldag af tot op den vervaldag? Mr. DIEPHUIS beantwoordt deze vraag, zonder eenige uitzondering, *ontkennend.* Maar zeker is het, dat de billijkheid eene tegenovergestelde beantwoording zou vorderen, en in den handel dan ook een andere regel toegepast wordt: plus est enim statim aliquid dare, minus est post tempus dare, en zeker is het derhalve dat degeen, die vóór den tijd betaalt, meer betaalt dan hij werkelijk schuldig is. Dit laatste is dan ook het gevoelen van onderscheidene fransche schrijvers, waaronder DURANTON, MARCADÉ en DALLOZ. Het interusurium erkent onze wet bij faillisement, wanneer bij jaarlijksche termijnen, of eerst over drie jaren moest betaald worden; W. v. K. art. 778. Het Engelsche regt geeft in alle gevallen, bij vervroegde betaling door het faillissement, een interusurium van 6%.

In het Romeinsche regt wordt het interusurium afgetrokken, in het geval dat er in fraudem creditorum te vroeg betaald is: l. 10 § 12 17—2. D. quae in fraud. credit. PUCHTA, Pand. § 241, wil den schuldenaar, die

---

[1]) Lex 10 D. de cond. indeb.

den toestemmenden schuldeischer voor den tijd betaalt, een interusurium toekennen. Hiertegen verzet zich ARNDTS Pand. § 220, N°. 2.

Een andere vraag is het, of de schuldenaar den schuldeischer kan noodzaken om het onder tijdsbepaling verschuldigde vóór den vervaldag aan te nemen. Hier zal men moeten onderscheiden, of de tijdsbepaling is gestipuleerd in het belang van den schuldenaar dan wel in dat van den schuldeischer. In het eerste geval doet de schuldenaar afstand van een hem toegekend regt, en wanneer hij dat doet zonder het doel om zijne andere schuldeischers te benadeelen, dan zal de crediteur met de voldoening der schuld genoegen moeten nemen.

De schuldenaar mag vóór den dag betalen, de schuldeischer zal de aanneming niet kunnen weigeren, wanneer hij niet de kosten van consignatie dragen wil. Wordt de actio Pauliana tegen den schuldeischer gegeven, die weet dat zijn schuldenaar insolvent is, (zoo als HOLTIUS ad. art. 777 aanneemt), dan zal hij toch niet kunnen weigeren, daar men in den regel geene exceptio ex jure tertii heeft; het is later de zaak der schuldeischers om door de Pauliana terug te vorderen.

Echter is er een geval, dat de schuldeischer terug moet geven, wanneer de schuldenaar binnen de veertig dagen na de betaling failleert, en toen de betaaldag nog niet gekomen was.

Is daarentegen de tijdsbepaling in het belang van den schuldeischer, dan zal deze in den regel tot de aanneming van het verschuldigde niet kunnen worden gedwongen. Van daar de vraag, of, indien een schuldenaar wil teruggeven een som gelds, die hij voor een jaar heeft geleend, hij dat binnentijds zal kunnen doen, wanneer hij daarbij betaalt de renten, verschuldigd tot aan den dag der betaling of wel tot aan den vervaldag zelven. De rente-betaling tot aan den dag der voldoening is onaannemelijk, want de schuldeischer kan er belang bij hebben zijn geld gedurende een gansch jaar op renten uit te zetten. Maar wanneer de schuldenaar de renten over het geheele jaar betaalt, dan wordt de zaak twijfelachtiger. Sommige schrijvers beweren, dat de schuldeischer in dat geval de aanneming van het hem verschuldigde niet kan weigeren omdat hij bij die weigering geen het minste belang kan hebben; anderen gelooven, dat de schuldeischer niet kan worden gedwongen, om welke reden ook, van de eens aangegane verbindtenis af te wijken; anderen eindelijk meenen, dat de beantwoording der vraag zal afhangen van de omstandigheden, dat in het algemeen de schuldeischer de aanneming niet zal kunnen weigeren, maar dat hij, wanneer hij het persoonlijk voor zich nuttig rekent de voldoening eerst later te ontvangen, en daarvoor geldige redenen kan aan-

voeren, b. v. omdat hij op reis moet en zijn geld niet behoorlijk kan plaatsen, zal kunnen weigeren de voldoening aan te nemen. Het liefst vereenigen wij ons met het 2de gevoelen, dat de schuldeischer geene redenen behoeft op te geven. — Het is al genoeg waarschijnlijk, dat hij belang heeft bij de niet aanneming, daar hij anders wel aannemen zoude. Hoe zal hij ook bewijzen, dat hij op reis moet gaan, dat hij bang is het geld te verspelen, het door diefstal te verliezen enz.?

De houder van den wisselbrief behoeft vóór den vervaldag de betaling niet aan te nemen, volgens art. 159 Kh. De koers kan rijzen; hier hebben wij dus een voorbeeld, waarin het belang van beiden den dag bepaalt.

Wanneer de schuldenaar onder een tijdsbepaling wederkeerig schuldeischer is van zijn primitieven crediteur, zal deze laatste zich niet op schuldvergelijking kunnen beroepen, wanneer het op tijd verschuldigde nog niet opvorderbaar is. Dit volgt uit den aard der compensatie, die alleen kan plaats hebben bij liquide en dadelijk opvorderbare schulden. De schrijvers voegen hierbij, dat wanneer de tijdsbepaling niet het gevolg is van de overeenkomst, maar van bekomen uitstel van betaling, de compensatie niet wordt belet. Dit is meer eene herinnering dan de vermelding van

een regtsregel. Immers het wordt uitdrukkelijk geleerd in art. 1464 B. W., waar men leest: „Bekomen uitstel van betaling verhindert geene vergelijking."

Art. 1306. „Eene tijdsbepaling wordt altijd verondersteld bepaald te zijn ten voordeele van den schuldenaar, ten ware uit den aard van de verbindtenis zelve, of uit de omstandigheden mogt blijken dat de tijdsbepaling ten voordeele van den schuldeischer is geschied."

Dit artikel is op zich zelf zeer duidelijk, en behoeft slechts eene korte toelichting. De wet gaat uit van de veronderstelling, dat de schuldenaar het meeste belang heeft bij den termijn, en dat die alzoo te zijnen gunste is bepaald. — Maar toch kon de tijdsbepaling zijn in het belang van den schuldeischer, en dit zal moeten blijken uit den aard van de verbindtenis zelve of uit de omstandigheden.

Wanneer onze wetgever zegt: „uit den aard der verbindtenis", dan drukt hij zich m. i. niet naauwkeurig uit. De Code Napoléon zegt in art. 1187: „à moins qu'il ne résulte de la stipulation." Dat wil zeggen: wanneer het uitdrukkelijk is overeengekomen, tegenover *de omstandigheden*, uit welke de stilzwijgende stipulatie zal moeten worden afgeleid.

Het kan intusschen gebeuren, dat de tijdsbepaling in het belang van beiden is, zoowel van den schulde-

naar als van den schuldeischer. Het spreekt van zelf, dat dan juist de bedongen tijdsbepaling strikt moet worden nageleefd, en in dat geval zijn er moeijelijke omstandigheden denkbaar, waaronder zonder den uitdrukkelijken wil der beide partijen, en alzoo zonder nieuwe stipulatie, die de vorige krachteloos maakt, van de bestaande overeenkomst zal kunnen worden afgeweken.

Nog twee opmerkingen ten slotte, alvorens wij tot de uitlegging van het laatste artikel overgaan.

De eerste is deze, dat de schuldeischer, in wiens voordeel de tijdsbepaling is vastgesteld, ook vóór den bepaalden tijd de voldoening der verbindtenis zal kunnen vorderen.

De tweede betreft den borg van den schuldenaar onder tijdsbepaling. De tijdsbepaling geldt voor den borg evenzeer als voor den hoofdschuldenaar. Dit volgt uit art. 1859 B. W. Heeft echter de borg vóór den vervaltijd betaald, dan zal hij geen verhaal hebben op den hoofdschuldenaar dan na den vervaldag, omdat de debiteur niet kan worden beroofd van een voorregt, dat hij tegenover zijn schuldeischer heeft, door de daad van een borg, welke tot die handeling niet werd gedwongen.

Hetzelfde leert het Rom. regt: „Si fidejussor, vel quis alius pro reo ante diem creditori solverit, exspec-

tare debebit diem, quo eum solvere oportuit." Er is echter eene uitzondering op dezen regel in het geval van het volgend artikel, wanneer nl. de schuldenaar vóór den vervaldag in staat van faillissement of van kennelijk onvermogen mogt zijn verklaard.

Wij zien in art. 1307, dat de staat van faillissement van den schuldenaar, hem het voordeel der tijdsbepaling verliezen doet. Wordt nu ook bij huur de schuld opeischbaar; de huurder is gefailleerd, is nu de verhuisdag gekomen? Nemen wij aan, dat de huurder een jaar huur vooruit betaald heeft, zoodat art. 1302 hier niet van toepassing is. Zal dan de verhuurder zeggen kunnen: gij moet nu verhuizen, want uwe verpligting tot ontruiming is vervroegd. Of mogen wij de huurverbindtenis niet op deze wijze splitsen? Ook de aanvang-termijn kan bij huur eenigen twijfel baren. De verhuurder is gefailleerd, hij moest het huis eerst over twee jaren ter bewoning leveren: brengt art. 1306 mede, dat de huurder nu reeds zijn regt kan doen gelden? Daar de verkoop van het verhuurde op de huur geene inbreuk maakt, zal deze eisch wel moeten afgewezen worden. — De verpligting des huurders is ook niet geheel en al op *dies*, zij is tevens onder eene voorwaarde „wanneer het verhuurde goed intusschen niet is vergaan."

Art. 1307. De schuldenaar kan het voorregt eener bijgevoegde tijdsbepaling niet meer inroe-

pen, wanneer hij in staat van faillissement of van kennelijk onvermogen verklaard is, of door zijn toedoen de door hem ten behoeve van den schuldeischer gestelde zekerheid is verminderd.

Ten aanzien van de redactie van dit artikel is door den heer WEVE opgemerkt, dat in plaats van het woord *voorregt* misschien beter zou kunnen gelezen worden: *voordeel*. Vat men het woord *voorregt* op in de beteekenis van privilegie, dan zeker zou het hier voorkomen in een oneigenlijke beteekenis. Immers de tijdsbepaling is geen privilegie. De schuldenaar wordt daardoor boven den schuldeischer niet bevoorregt, want de schuldeischer heeft de verbindtenis zóó, en niet anders gewild, anders had hij die niet gesloten. Maar evenmin zou men dan ook strikt genomen zeggen, dat de tijdsbepaling een *voordeel* is: althans wanneer men het opvat als tegenovergestelde van *nadeel*. De schuldeischer wordt ook door de bijgevoegde tijdsbepaling niet benadeeld, alweder omdat hij die libero consensu heeft laten stipuleren. Wat ons aangaat, wij vinden beide uitdrukkingen niet gelukkig, en zouden misschien wel de voorkeur geven aan de volgende redactie: „De schuldenaar kan zich op eene bijgevoegde tijdsbepaling niet meer beroepen" enz. Omtrent de redactie van ons artikel moet nog worden opgemerkt dat 't op twee punten afwijkt van art. 1188 Code Nap.

Het fransche art. toch luidt aldus:

„Le débiteur ne peut plus réclamer le bénifice du terme, lorsqu'il a fait faillite, ou lorsque par son fait il a diminué les sûretés qu'il avait donneés par le contrat à son créancier."

In de eerste plaats wordt bij ons artikel gesproken van den *staat van kennelijk onvermogen*, terwijl in het fransche art. aan de déconfiture niet wordt gedacht. Daardoor vervalt bij ons een aantal redeneringen, die nopens de déconfiture bij de fransche schrijvers worden aangetroffen.

In de tweede plaats spreekt ons artikel in 't algemeen van de gestelde zekerheid terwijl het art. van den Code gewaagt van: „les sûretés qu'il avait données par le contrat." In den Code wordt alzoo alleen gewag gemaakt van de contractuele zekerheid, van de zekerheid die gesteld is bij het aangaan van de overeenkomst; in onze wet is het iedere zekerheid, aan den schuldeischer verleend tot waarborg der rigtige uitvoering der overeenkomst op den vervaldag, onverschillig of die zekerheid verleend zij op 't oogenblik, toen de overeenkomst werd geboren, dan wel later. De ratio legis in dit art. is duidelijk. Men neemt aan, dat de schuldeischer genoegzaam vertrouwen stelt in de soliditeit van den schuldenaar, dat hij de uitvoering der verbindtenis tot op een' zekeren tijd opschort. Houdt nu die soliditeit op, dan moet

ook het vertrouwen van den schuldeischer ophouden. Daarenboven zou 't hoogst onbillijk wezen, dat de schuldeischer, vooruit ziende dat hij op den vervaltijd niets zal kunnen krijgen, desniettemin zou afstuiten op de tijdsbepaling, die in den regel reeds à priori meer in 't belang van den schuldenaar dan van den schuldeischer zal zijn.

Over het onderscheid tusschen den staat van faillissement en dien van kennelijk onvermogen behoef ik hier niet uit te weiden. De eerste is de toestand van den koopman, die ophoudt te betalen, de laatste van een partikulier, die zich in hetzelfde geval, bevindt en, overeenkomstig de bepalingen van art. 883 B. Regtsv., zich met de geheele slooping van zijn vermogen bedreigd ziet. De eerste wordt beheerscht door de regelen bij het Wetb. van Kooph., de laatste door die bij het Wetb. van Burg. Regtsv. gesteld. Men lette evenwel op, dat het volgens ons art. niet voldoende is, dat er *feitelijk* een staat van faillissement of van kennelijk onvermogen bestaat, maar dat die toestand ook regtens aanwezig moet zijn, d. i. bij regterlijk vonnis moet zijn uitgesproken, zoo als zulks bij de art. 764, en 766 van 't W. v. K. en 882 en 884 W. v. B. R. wordt bevolen. Daarom zegt ons art. uitdrukkelijk: *verklaard.*

De toepassing en de afwijking tevens van den regel

in ons art. nedergelegd, vindt men in art. 1515 B. W. Daar geldt het de overeenkomst van koop en verkoop, waarbij aan den kooper door den verkooper uitstel van betaling is toegestaan. Volgens den regel nu van ons art. zou de kooper tot dadelijke betaling van de koopsom kunnen worden genoodzaakt, wanneer deze zich bevindt in staat van faillissement of van kennelijk onvermogen. Dat zal de verkooper dan ook wel kunnen doen, wanneer hij het verkiest, maar de verkooper kan ook de levering weigeren, tenzij de kooper borg stelle voor de betaling op den bepaalden tijd. Gelijk wij zeiden, bevat alzoo art. 1515 de bekrachtiging en de afwijking van den regel van art. 1307. — Met toepassing van hetzelfde beginsel, bepaalt art. 1809 B. W., dat de schuldenaar van een altijddurende rente tot de aflossing kan worden genoodzaakt, indien hij in staat van faillissement of van kennelijk onvermogen is verklaard. Ook daar toch zou voor den schuldeischer iedere waarborg verloren gaan, en derhalve moet de schuldenaar kunnen worden gedwongen om het kapitaal terug te geven, dat anders door den schuldeischer niet zou kunnen worden teruggevorderd. Eindelijk vinden wij eene met ons art. in verband staande bepaling in den titel van *borgtogt*, en wel in art. 1880 N°. 2, luidende: De borg kan zelfs voor dat hij betaald heeft, den schuldenaar aanspreken om

door denzelven schadeloos gesteld of van zijne verbindtenis ontheven te worden, indien de schuldenaar is verklaard in staat van faillissement of van kennelijk onvermogen.

Behoeven wij hier te herinneren aan hetgeen bepaald is ten aanzien van het wissel-protest? In 't algemeen geldt daar de regel, dat geen protest kan geschieden dan daags na den vervaldag. Maar is de betrokkene gefailleerd, dan wordt de wisselbrief voor vervallen gehouden, en kan de houder dien onmiddelijk laten protesteren [1]). De volledige toepassing van het beginsel van ons art. 1307 B. W. zien wij in de bepaling van art. 778 W. v. K., daar door het faillissement de nog niet vervallen schulden, ten laste van den schuldenaar loopende, voor zooveel hem betreft, opeischbaar worden: eene bepaling, die bij 't Wetb. van B. R. tot den staat van kennelijk onvermogen wordt uitgestrekt. [2])

Ten slotte doen zich hier nog enkele vragen voor. Welke zijn de regten en verpligtingen van den borg, wanneer de hoofdschuldenaar, hetzij tengevolge van

---

[1]) Art. 155, W. v. K.

[2]) Art. 778 W. v. K. zegt, *wat hem betreft*, dus wordt de schuld niet opeischbaar met betrekking tot de borgen.

HOLTIUS, Faillitenregt, p. 174, DE WAL 859, en de vijf advokat. ad. art.

faillissement of kennelijk onvermogen, hetzij ten gevolge van de vermindering der gestelde zekerheid, zich niet meer op de bijgevoegde tijdsbepaling kan beroepen? Op dat punt zijn de schrijvers het niet eens. Sommigen beweren, dat wanneer de borg zich heeft verbonden gelijktijdig met den hoofdschuldenaar te zullen betalen, deze te gelijk met den hoofdschuldenaar kan worden vervolgd, en evenmin als deze de bijgevoegde tijdsbepaling kan doen gelden, en wel, omdat de borg zich heeft verbonden de schuld te voldoen, wanneer de hoofdschuldenaar die niet voldoen kan. Anderen daarentegen leeren, dat in geval van faillissement of kennelijk onvermogen van den hoofdschuldenaar, de borg de bijgevoegde tijdsbepaling niet kan inroepen ten zijnen voordeele, maar dat hij dit wel kan doen, als de hoofdschuldenaar de gestelde zekerheid heeft verminderd, omdat de borg verantwoordelijk is voor de daden van den hoofdschuldenaar, tenzij hij zelf, van zijn kant, de gestipuleerde zekerheid geven wil. Wij voor ons gelooven, dat de borg hetzelfde lot zal moeten ondergaan als de hoofdschuldenaar, juist om de bepaling van art. 1880 B. W., juist omdat hem de bevoegdheid is toegekend om zelfs vóór dat hij betaald heeft zijn schuldenaar aan te spreken, als deze is verklaard in staat van faillissement of van kennelijk onvermogen. Het is toch niet denkbaar,

dat men aan den borg een zoodanig regt tegenover zijn schuldenaar heeft willen verzekeren, dan juist omdat men dezen billijkheidshalve heeft willen vrijwaren tegen de vervroegde aanspraken, welke de oorspronkelijke schuldeischer, ook tegen hem, door het vervallen van de tijdsbepaling, zou kunnen doen gelden. — De tweede vraag heeft betrekking tot de solidaire medeschuldenaren, of namelijk wanneer een hunner zich in staat van faillissement of van kennelijk onvermogen bevindt, de tijdsbepaling ook geacht moet worden ten aanzien der overige medeschuldenaren vervallen te zijn? In 't algemeen wordt deze vraag ontkennend beantwoord, en wel op grond, dat de daad van een der solidaire schuldenaren aan de anderen geen nadeel kan toebrengen. Wij voegen er evenwel onmiddellijk bij, dat dit dan alleen waar is, wanneer de wet niet het tegendeel bepaalt, gelijk in art. 155 W. v. K., krachtens welk art. de trekker of endossanten van een wisselbrief, die hoofdelijk verbonden zijn met den betrokkene die gefailleerd is, alleen dan de betaling tot den vervaldag kunnen uitstellen, wanneer zij volgens wettelijke regelen voor de rigtige betaling borg stellen.

Ten slotte rijst bij ons eene vraag, die — voor zoover wij weten — bij geen onzer schrijvers beantwoord is, nl. of de schuldenaar, die tot boedel-

afstand wordt toegelaten, zich nog kan beroepen op de tijdsbepaling. Ons art. spreekt hiervan niet, maar toch gelooven wij, dat ook in dit geval de bijgevoegde tijdsbepaling vervalt. Immers bepaalt art. 720 van 't W. van B. R., dat indien de schuldenaar die boedelafstand doet, tot den handelsstand behoort, te dien aanzien worden gevolgd de voorschriften van den eersten titel des 3den boeks van het W. v. K., en indien hij geen koopman is, die van den laatsten titel van het Wetb. van B. Regtsv. Deze bepaling is algemeen, en heeft niet alleen betrekking op den *vorm*, maar op den geheelen *toestand*, waarin zich de schuldenaar na gedanen boedelafstand bevindt. En wanneer wij nu in de beide aangehaalde titels den regel aantreffen, dat zoowel door 't faillissement als door het kennelijk onvermogen de nog niet vervallen schulden opeischbaar worden, voor zooveel betreft den schuldenaar, wanneer wij nagaan dat deze bepaling niets anders is dan een uitvloeisel van art. 1307, dan moeten wij komen tot de slotsom, dat ook in het geval van boedelafstand de bedongen tijdsbepaling vervalt, al is 't ook, dat in art. 1307 B. W. van den boedelafstand niet met name wordt melding gemaakt.

Wij komen nu tot het tweede gedeelte van ons art. betrekking hebbende tot de vermindering der zekerheid, ten behoeve van den schuldeischer door den schuldenaar gesteld.

Reeds hierboven hebben wij doen opmerken, dat uithoofde van de veranderde redactie van dit artikel, bij ons niet alleen sprake kan zijn, van de zekerheid, die gesteld is tijdens het aangaan der overeenkomst, maar van iedere zekerheid, al ware die ook later door den schuldenaar gegeven. Maar om voor den schuldenaar het voorregt der bijgevoegde tijdsbepaling te doen verloren gaan, wordt gevorderd dat de zekerheid verminderd zij *door toedoen* van den schuldenaar, d. w. z. niet door een toeval, niet door overmagt, niet door omstandigheden, onafhankelijk van den wil van den schuldenaar, maar door de daad en den wil, door de vrijwillige daad van den debiteur.

„Door *toedoen* van den schuldenaar," bevat dit woord alleen *culpa in faciendo* of ook *in non faciendo*, is het verzuim van groote of kleine reparatiën, het laten in het wild groeijen van boomen, verslijken van de slooten enz. een toedoen? Is art. 1403 hier van toepassing? en zoo ja, zal dan niet voor het minst de schuldenaar in het geval van art. 1403 derde lid, toegelaten worden, te bewijzen dat hij die dienstboden of ondergeschikten niet heeft kunnen beletten. Dit laatste schijnt mij zonder twijfel, tenzij men er eene nalatigheid in ziet, dat hij dienstboden heeft gebruikt, van wier peritia niet een ieder overtuigd was.

Voorts doelt de wet bepaaldelijk op die zekerheid,

welke aan den schuldeischer tot waarborg van de rigtige nakoming van de overeenkomst, door den schuldenaar is *gesteld*. Wanneer *die* zekerheid voor den schuldeischer slechts blijft bestaan, dan is het hem onverschillig of de schuldenaar in alle andere opzigten achteruit gaat of insolvent wordt. Wanneer de getrouwe naleving van een verbindtenis met tijdsbepaling door een bepaald uitgedrukte zekerheid wordt gewaarborgd, kan de schuldeischer alleen dán de dadelijke voldoening der schuld vorderen, wanneer diezelfde zekerheid door toedoen van zijn debiteur is verminderd of verloren gegaan.

Maar hoe, indien de schuldenaar onder bijgevoegde tijdsbepaling het stellen van zekerheid heeft beloofd, maar die belofte niet is nagekomen? Zal dan de tijdsbepaling te zijnen aanzien vervallen? Mr. DIEPHUIS beantwoordt deze vraag bevestigend. „Ook hier toch — zegt hij — heeft de schuldeischer getoend zekerheid te verlangen, en het is althans door toedoen van den schuldenaar, dat die verlangde zekerheid niet bestaat. Zelfs dan, wanneer deze het naliet uit onvermogen, mag men dit aannemen, daar hij dan de zekerheid niet had moeten beloven, en zoo bij den schuldeischer een valsch vertrouwen doen ontstaan." Tot staving van dit gevoelen beroept de geleerde schrijver zich op art. 1809 n°. 2 en 1818 al. 1 B. W. In het eerste dier artikelen wordt geleerd, dat de

schuldenaar eener altijddurende rente tot de aflossing kan genoodzaakt worden, indien hij verzuimt aan den geldschieter de bij de overeenkomst beloofde zekerheid te bezorgen; in het tweede, dat degene te wiens behoeve eene lijfrente bij bezwarenden titel is gevestigd, de vernietiging van de overeenkomst kan vorderen, indien de schuldenaar hem de bedongene zekerheid voor derzelver nakoming niet bezorgt. Wat ons betreft, wij vinden de zaak hoogst twijfelachtig, doch zouden overhellen tot een tegenovergesteld gevoelen. Al dadelijk merken wij op, dat de uitlegging van den hoogleeraar DIEPHUIS aandruischt tegen de woorden van art. 1307 zelf. Dat art. toch spreekt in de eerste plaats van eene *gestelde* zekerheid, van eene zekerheid, die reeds bestaat, niet van eene die nog in de lucht hangt. In de tweede plaats wordt gewag gemaakt van de *vermindering* der gestelde zekerheid. Hoe is 't nu mogelijk te denken aan vermindering van iets, dat nog niet bestaat? Dán alleen kan, dunkt ons, sprake zijn van vermindering, wanneer er iets meerders is aanwezig geweest.

Dat de schuldenaar in zoodanig geval geen zekerheid had moeten beloven, en zoodoende een valsch vertrouwen bij den schuldeischer doen ontstaan, is uit een oogpunt van zedelijkheid volkomen waar. Maar regtens kan dit nog geen grond opleveren om tot de

toepassing van art. 1307 te besluiten. De schuldeischer moet in alle opzigten weten, met wien hij te doen heeft en met wien hij handelt, en heeft hij, om welke reden dan ook, in zijn debiteur te veel vertrouwen gesteld, toch geldt de regel: „Unusquisque debet esse gnarus conditionis ejus cum quo agit." Lijdt hij, door zijn te groot vertrouwen, schade, hij heeft het aan zich zelven te wijten. Ten aanzien van het beroep van den heer DIEPHUIS op de artt. 1809 en 1818 B. W., doen wij opmerken, dat zelfs wanneer deze beide artikelen betrekking konden hebben op den regel van art. 1307, dan nog de speciale vermelding dier beide gevallen volgens den regel „qui de uno dicit de altero negat," juist tot eene omgekeerde conclusie zou moeten leiden, en dat in die beide gevallen het niet nakomen der belofte van het stellen van zekerheid, leidt tot vernietiging der overeenkomst, maar dan ook in geene andere.

Wij mogen evenwel niet ontkennen, dat ook andere schrijvers het gevoelen van Mr. DIEPHUIS omhelzen, en dat ook enkele regtscollegiën in Frankrijk in dien geest hebben uitspraak gedaan, o. a. dat de schuldenaar onder tijdsbepaling, die, uithoofde van reeds bestaande hypothecaire inschrijvingen, de hypotheek niet kan geven die hij beloofd heeft, tot onmiddellijke betaling verpligt kan worden. Sommigen evenwel nemen hier

een onderscheid aan tusschen het verminderen van de gestelde zekerheid en het niet nakomen der belofte van het stellen dier zekerheid. Zij vermeenen, dat in het eerste geval de schuldenaar de door zijn toedoen vermeerderde zekerheid niet mag aanvullen noch herstellen, maar dat in het tweede geval, zoolang de termijn niet is verloopen, de schuldenaar de zekerheid nog zal kunnen stellen, die hij in gebreke is gebleven te geven [1]). Deze onderscheiding komt ons voor vrij willekeurig te zijn; maar daarenboven moeten wij opmerken, dat bij de fransche schrijvers en bij de fransche jurisprudentie, overeenkomstig de bewoordingen van art. 1188 C. N., alleen kan gedacht worden aan „les sûretés données par le contrat" d. i. aan een contractueel beloofde of gestelde zekerheid, terwijl bij ons het art. algemeen spreekt van de *gestelde* zekerheid, en daaruit juist mag worden opgemaakt, dat onze wetgever niets anders heeft beoogd dan de vermindering der zekerheid, die reeds gegeven *is*, niet van *die*, welke nog gegeven moet worden. — Op welke wijze nu die vermindering der zekerheid kan plaats hebben is moeijelijk te omschrijven. Zeker is het, dat hier niet alleen gedacht moet worden aan vervreemding, maar dat in het algemeen

---

[1]) Dalloz, t. a. p. N° 1292.

gedacht moet worden aan zoodanige handelingen van den schuldenaar, die den volledigen waarborg, die primitief bestond, voor zijn schuldeischer, op welke wijze dan ook, verkleinen.

Onder de gevallen van het verminderen der gestelde zekerheid, art. 1307, telt Prof. v. ASSEN, Leiddraad p. 318, ook het verkoopen van panden; en zoo ook wordt in de Regtsgeleerde Adviezen III p. 106 beweerd, dat hij, die zijnen schuldeischer bij onderhandsch geschrift zijne onroerende goederen verbonden heeft, en er later hypotheek op vestigt, volgens art. 1307 B. W. het voorregt van de tijdsbepaling verliest.

Dit gevoelen is wel aan bedenking onderhevig; eene zekerheid bij onderhandsch geschrift toegestaan, is krachteloos, en geeft den schuldeischer geen waarborg — men zal dus moeijelijk kunnen zeggen dat de schuldenaar de gestelde *zekerheid* verminderd heeft; daardoor dat de schuldenaar zegt dat hij dit grondstuk den schuldeischer aanwijst, heeft hij nog niet beloofd, het niet met hypotheek te zullen bezwaren, veeleer zoude men hierin eene belofte van hypotheekvestiging ten dienste van den schuldeischer kunnen zien; art. 1380. Ook hierom, dat wanneer hij er geene hypotheek op gevestigd had, onze schuldeischer op de opbrengst van het verhypothekeerde goed, dat hem nu ontnomen is, concurreren zou, — kan men er geene werkelijke ver-

mindering van de gestelde zekerheid in zien, want het vermogen van den schuldenaar is daarom nog niet altijd verminderd; het geld, voor hetwelk hij de hypotheek toestond, is immers in zijn vermogen opgenomen. Wanneer wij in de hypotheek-vestiging een vermindering der gestelde zekerheid zien, dan moet de schuldeischer, wien deze goederen aangewezen zijn, zoodra zijn schuldenaar eene nieuwe schuld heeft aangegaan, vóór den dag kunnen eischen; want alle die latere schuldeischers zullen met hem om de opbrengst van die goederen concurreren.

Wanneer de clausule, van de aangewezene goederen niet te zullen vervreemden of bezwaren, bij de oorspronkelijke overeenkomst gevoegd is, laat zich het gevoelen van Prof. VAN ASSEN en van de schrijvers der Regtsgel. Adv. wel verdedigen; wanneer wij namelijk zoo construeren mogen: de schuldeischer heeft dit uitstel toegestaan, onder voorwaarde van niet vervreemding of niet bezwaring, zoodra de schuldenaar nu niet de voorwaarden nakomt, kan de vernietiging der overeenkomst gevraagd worden, volgens art. 1302 B. W. Is die bepaling er eerst later bijgevoegd, dan is er eene schuldvernieuwing gemaakt; de schuldenaar belooft, niet te vervreemden, en hiervoor belooft de schuldeischer niet vóór den bepaalden dag te eischen, dus is ook hier eene wederkeerige verbindtenis voorhanden. Zoodra de schulde-

naar vervreemdt of verpandt, geeft hij den schuldeischer het regt, de vernietiging der overeenkomst te vragen, en, deze verkregen zijnde, kan de laatste dadelijk eischen. De regter kan den schuldenaar een uitstel van een maand geven, om het goed van de hypotheek te bevrijden (1302 in f.) en heeft hij het daarvan niet bevrijd, dan kan de regter een uitstel, volgens art. 1797, toestaan.

Ook bij eenzijdige overeenkomsten zal men, b.v. bij geldleening met tijdsbepaling, wanneer de schuldenaar de bovenvermelde belofte heeft gedaan, deze als eene bijkomende, wederkeerige verbindtenissen bevattende, overeenkomst kunnen beschouwen, *a.* de schuldeischer leent het geld, *b.* hij zal niet vóór den bepaalden dag terug eischen. Hiervoor belooft de schuldenaar de niet bezwaring. De vervroegde eisch geschiedt alsdan niet wegens vermindering der gestelde zekerheid, maar wegens niet voldoening aan de verpligting. Dit is m. i. niet onverschillig, want ziet men in de belofte van niet te vervreemden of niet te bezwaren een stellen van zekerheid, als of die goederen tot hypotheek gegeven waren, dan zoude men, wanneer de schuldenaar den marmeren gang of eene verdieping sloopt, ook wegens vermindering der gestelde zekerheid kunnen beweren, dat de schuldenaar het voorregt der tijdsbepaling verloren heeft.

In art. 1257 B. W. is een geval genoemd, in hetwelk de schuldeischer vóór den bepaalden tijd kan eischen, t. w., wanneer zijne vordering niet geheel batig gerangschikt is. Zal men kunnen zeggen: de wetgever veronderstelt hier vermindering door schuld van den schuldenaar, want een voorzigtige geldschieter zal op het goed niet boven de waarde leenen — en de meeste geldschieters zijn wel voorzigtig — derhalve kan het slechts — in gewone tijden aan den schuldenaar liggen, dat de waarde zoo onder pijl raakte? De schuldenaar, die de verhypothekeerde goederen op eene te lange reeks jaren verhuurt, kan ook hierdoor de gestelde zekerheid verminderd hebben; dit kan echter eerst in aanmerking komen, wanneer het aantal huurjaren, na den bepaalden betaaldag, die vermindering te weeg brengt. Stel er is over 15 jaren te betalen: de schuldenaar verhuurt op 17 jaren, met anticipatie van huurpenningen voor dien geheelen tijd, hierdoor zou het goed, bij eene dadelijke executie, haast geenen kooper vinden; geschiedt die verkoop echter eerst na den betaaldag, dan zullen die twee jaren huur wel niet in den weg staan.

STELLINGEN.

I.

Secundus cessionarius qui pignus debitori denuntiavit priori cessionario praefertur.

II.

Qui precario dedit possidet ad usucapionem.

III.

Bij de beoordeeling van reparaties door den erfpachter te doen moet de analogie van het vruchtgebruiken niet van het huurcontract gevolgd worden.

IV.

Art. 809 B. W. is onbillijk.

V.

Tegen den kooper der erfenis wordt geene hereditatis petitio gegeven.

VI.

In art. 9 al. 1. B. W. moet in plaats van *bekomen* gelezen worden *aannemen*.

VII.

De hypothecaire schuldeischers moeten geverifieerd zijn om in het faillissement hunne regten te kunnen doen gelden.

VIII.

De failliet kan niet alles van hetgeen hem volgens art. 808 W. v. K. kan gelaten worden bij de vereffening behouden.

IX.

Art. 80 W. v. K. is te beperkt.

X.

Het is onbillijk eenen eed aan iemand op te leggen, die zulks strijdig met zijn geweten acht, al behoort hij ook tot een kerkgenootschap of eene gezindte, die het eedzweren niet verbiedt.

XI.

De C. P. beteugelt niet toereikend de misdrijven van postbeambten.

XII.

De strafvordering wegens overspel vervalt niet door den dood van den echtgenoot.

XIII.

Veroordeelingen in het buitenland kunnen hier geen grond tot recidive opleveren.

XIV.

Het afstemmen eener staatsbegrooting, om redenen buiten de begrooting, is inconstitutioneel.

XV.

Het vaststellen der koloniale begrooting bij de wet is niet strijdig met de Grondwet.

XVI.

De omstandigheden die meerderjarig maken naar het burgerlijk regt, brengen die niet evenzeer mede voor het staatsbestuur.

XVII.

Teregt zeide de minister OLIVIER (Handel. II pag. 687 jaarg. 1862—1863): „Ik geloof dat het verkrijgen van het Nederlanderschap eene gunst is, die met zich sleept de verpligting om niet te blijven burgers van een ander land, maar zich geheel te wijden aan den door hem gekozen staat.

XVIII.

Schoolpligtigheid krachtens de wet verdient afkeuring.

XIX.

Het zal overeenkomstig de lessen der staathuishoudkunde zijn de zee- en landmilitie die om niet gevorderd wordt, te vervangen door eene welke naar de gewone wetten van het maatschappelijk verkeer door vrijwillige overeenkomst tegen evenredige vergoeding verstrekt wordt.

XX.

Staatsloterijen behooren afgeschaft te worden.

XXI.

Afschaffing van het zegelregt op de dagbladen is wenschelijk.

XXII.

De belasting op de tabak of althans op de sigaren behoort tot de beste belastingen.

XXIII.

Het is wenschelijk dat de gemeente-accijnsen door directe belastingen en geenszins door subsidiën uit de schatkist vervangen worden.

XXIV.

Tot wering van het pauperisme leere men het volk de ernstige les van MALTHUS behartigen: „een iegelijk man zie wel toe, dat hij het leven niet geve aan een schepsel, voor hetwelk hij het onderhoud des levens niet bereid heeft."

EENIGE VERBETERINGEN.

Pag. 1 reg. 2 staat: *grijpt in*, men leze: grijpt in in
„ 28 „ 16 „ *kennis*, men leze: kermis
„ 45 „ 11 & 12 „ *en wanneer hij dat doet zonder het doel om zijne andere schuldeischers te benadeelen*, men denke zich die zinsnede weg.
„ 63 „ 5 „ *vermeerderde*, men leze: verminderde
In stelling III staat: *van het vruchtgebruiken*, men leze: van het vruchtgebruik en
„ X „ *onbillijk*, men leze: onregt
„ XVI „ *brengen die niet*, men leze: brengen dit niet
„ XVII „ *om niet te blijven burgers*, men leze: om niet te blijven burger